

Kvalitetssäkring av mobbningsarbetet i en skola

Linda Servais

Lärarhögskolan i Stockholm
Institutionen för individ, omvärld och lärande

Examensarbete 10 p
Mobbing
Tvärvetenskaplig ämneskurs examensarbete
Vårterminen 2007
Examinator: Ann-Christin Kjellman
English title: Quality assurance in a school regarding bullying

Kvalitetssäkring av mobbningsarbetet på en skola

Linda Servais

Sammanfattning

I den här rapporten undersöks en kommuns, en skolas, sex klasslärares och en specialpedagogs uppfattning om mobbning, samt om hur mobbning ska upptäckas, stoppas och förebyggas. Skriftliga handlingsplaner och intervjuer med lärare analyseras i relation till mobbningslitteraturen. Den undersökta skolans kommun uttalar en tydlig ambitionsnivå. Hur ambitionen förverkligas, förtydligas i skolans handlingsplaner. Intervjuer med lärarna visar att handlingsplanerna förverkligas i praktiken.

Nyckelord

Kvalitetssäkring, mobbning, skola, lärare.

Inledning	2
Bakgrund.....	3
Kvalitetssäkring av arbetsmiljön.....	3
Vad är mobbning?.....	4
Definitioner och orsaker.....	4
Skolmiljöns betydelse	8
Lärarens roll vid mobbning.....	8
Lärarens betydelse	8
Lärare ingriper inte.....	9
Varför ingriper inte lärare?	10
Lärares behov av kunskap	11
Åtgärdsprogram, metoder och modeller vid mobbning.....	12
Olweus åtgärdsprogram mot mobbning.....	12
Pikas Gemensamt -Bekymmer-metoden	13
Staffs Mombus-modell	14
Österholmsmodellen	14
Ljungströms Farstametod	14
Syfte	16
Frågeställningar	16
Metod.....	16
Undersökt skola	16
Kvalitativa metoder.....	17
Dokumentanalys	17
Intervjuer	17
Etiska aspekter.....	18
Resultat	18
Dokumentanalys	18
Kommunal bildningsplan.....	18
Skolans handlingsplaner.....	19
Värdegrunden	19
Definition av mobbning	19
Mål	20
Organisation	20
Förebyggande mobbningsarbete.....	20
Upptäckt av mobbning	21
Hur stoppas mobbning?.....	21
Intervjuer med lärare.....	22
Allmänt om mobbning	22
Definition av mobbning.....	23
Vad orsakar mobbning?	23
Upptäckt av mobbning	24
Föräldrarnas roll vid mobbning	25
Arbete med mobbare och mobboffer	25

Förebyggande mobbningsarbete	27
Utbildning för mobbning	28
Diskussion	28
Handlingsplaner	28
Definition av mobbning.....	28
Farstametoden	29
Upptäckt av mobbning	30
Orsak till mobbning	30
Förebyggande arbete mot mobbning.....	31
Utbildning för mobbning	33
Generaliserbarhet och tillförlitlighet.....	34
Omdöme	34
Referenser.....	35
Bilaga 1	38
Intervjuguide.....	38
Bilaga 2	39
Informationsbrev	39

Inledning

Ursprungligen kommer begreppet mobbning från latinets Mobile Vulgus; den lätttrörliga gruppen (Forsman, 2003). Det var Heinemann (1972) som försvenskade begreppet till mobbning. Forsman (2003) konstaterar efter en litteraturgenomgång att mobbning av och mellan elever, trots konventioner, lagar och andra styrdokument till deras skydd, börjar betraktas som skolans största problem. Media redovisar ofta nya upprörande fall av mobbning. I en rapport (Skolverket, 2002) framkom forskningsresultat som kunde tyda på att den negativa trenden med kränkningar och trakasserier inom skolan höll på att brytas.

Den 1 april 2006 trädde barn- och elevskyddslagen i kraft 2006:67 (www.skolverket.se). Enligt lagen har varje skola skyldighet att förebygga och förhindra kränkande behandling. Det skall finnas rutiner för att hantera uppkomna problem. Barn/elever och föräldrar har rätt till information om hur de skall få stöd och hjälp. Lagen ger barn och elever förbättrade möjligheter till skadestånd för såväl diskriminering som annan kränkande behandling. En systematisk granskning av inkomna fall till Beo (Skolverkets barn- och elevombud) har genomförts under 2006. Det framgår av resultaten att mer än varannan lärare och rektor som fått vetskap om mobbning i skolan väljer att inte reagera alls. Detta trots att drygt sex av tio mobbningsoffer har utsatts för kränkningarna under minst ett och ofta flera år. I själva verket är 37 procent av kränkarna lärare. Av dessa är 66 procent kvinnor. Mindre än var tionde mobbad elev som har uppmärksamats har fått hjälp från skolan. Ändå anser forskarna att andelen mobbningsoffer som gett sig till känna bara är toppen av ett isberg (DN, Debatt, 16 februari 2007).

Det finns således fortfarande all anledning att ägna intresse åt hur mobbning kan förebyggas och åtgärdas, även om handläggning av mobbningsfall som letar sig fram till Beo sannolikt inte är representativt för hur mobbningsfall handläggs i Sverige.

Nuvarande skolministern Jan Björklund ämnar i skrivande stund göra en av de största satsningarna som gjorts mot mobbning. (DN, 15 februari 2007). Enligt honom har Sverige varit ett u-land när det gäller mobbningsbekämpningen ur ett nordeuropeiskt

perspektiv, Nästan alla skolor har olika mobbningsprogram och planer. Men vad står det i planerna och hur vet man att metoderna fungerar?, säger han. Regeringen satsar nu tio miljoner kronor årligen under fyra år. Myndigheten för skolutveckling får i uppdrag att:

- kartlägga och lista forskningsbaserade metoder som är systematiskt utvärderade.
- ta fram en utbildningssatsning som riktar sig till skolor och kommuner. I det arbetet uppmanas myndigheten att särskilt ta lärdom av de erfarenheter som Norge, Finland och Island gjort.
- utvärdera effekten av befintliga metoder i Sverige. De metoder som i framtiden används i skolor, skall vara utvärderade och kvalitetssäkrade.

Det är således med viss nyfikenhet som jag vill undersöka hur man arbetar med mobbningsfrågor på den skola jag under flera år varit praktikant.

Bakgrund

Kvalitetssäkring av arbetsmiljön

Mobbning är ett miljöproblem. I skriften ”Arbetsmiljökvalitet i skolan” (Servais, 1995) beskrivs en arbetsmodell för att kvalitetssäkra arbetsmiljön. Den modell som används följer en metodisk cirkel. Cirkeln innehåller följande viktiga led (1) undersökning och kartläggning av verksamheten (2) mål formulerade så att det går att arbeta mot handlingsplaner som konkretiserar målen (3) en klar arbetsfördelning med befogenheter och resurser (4) uppföljning för att se om genomförda åtgärder givit resultat och för en eventuell ny målformulering.

I den här undersökningen har jag velat följa upp mål, handlingsprogram och arbetsfördelning finns för mobbningsarbete på en skola. För att få en uppfattning om hur handlingsprogrammet fungerar i praktiken har jag intervjuat lärare. För att kunna bedöma om handlingsprogrammet och lärarnas arbete är optimalt har en jämförelse gjorts med forskning inom området. Således, om lärarnas utsagor visar att handlingsprogrammet fungerar i praktiken och om programmet bedöms vara utformat i överensstämmelse med vad forskningen anser, så är min uppfattning att skolans mobbningsarbete är kvalitetssäkrat.

Vad är mobbning?

Definitioner och orsaker

Heinemann (1972, 1987) utgick från en etologisk betydelse av mobbning, som en spontan uppkommen rörelse som, t.ex. uttrycker sig så att alla fiskar går till angrepp mot en. Längre var det just denna ursprungliga betydelse man ville ge åt begreppet ute på skolorna (Björk, 1999). Individens grundläggande behov av att tillhöra en grupp, att få vara tillsammans med andra i en gemenskap, är samtidigt förutsättningen för mobbning. ”Utan detta behov skulle mobbleken hos barn knappast förekomma” (Heinemann, 1987, sid. 19). Grupptricket enligt Heinemann riktas vanligtvis mot avvikelser och avvikande beteende gentemot gruppens eller ledarens standard. Dessa har dock ingen triggereffekt till att utlösa mobbning i de fall avvikaren har något att sätta emot, en slutsats som också Bergecliff (1999) senare kunnat dra. Heinemann skriver i sina observationer, att den elev som saknar sådana egenskaper riskerar att det lilla självförtroende han eventuellt haft snabbt bryts ner.

Olweus (1986, 1994) anser att det är mobbning när en eller flera individer, upprepade gånger och över tid blir utsatta för negativa handlingar från en eller flera individer. Olweus (1973) undersökte olika tänkbara inflytanden på uppkomsten av mobbning. Slutsatsen blev att avgörande för uppkomsten av mobbningsproblemet låg inom sektorn *Psykologiska och andra karakteristika*. Mobbaren karaktäriseras av fysisk styrka i kombination med en aggressiv personlighet, medan offertypen utmärks av fysisk svaghet i kombination med ängslig personlighet. Olweus (1991) analyserar stresshormon och genom projektiva testmetoder kommer han fram till att mobbare, jämfört med kontrollgruppen, i gemen har liten ångest eller känslor av egen mindervärdighet och osäkerhet. Forsman (2003) hävdar emellertid att det kan vara av intresse att närmare undersöka vad som är orsak och verkan, innan en etikettering sker utifrån sådana test.

Olweus (1986) är mer koncentrerad till sektorn *Bakgrund och hemförhållanden*. Han är då klar över vilka hemförhållanden som skapar aggressiva barn, dvs. hem som använder sig av maktorienterade uppfostringsmetoder som fysisk bestraffning och våldsamma känsloutbrott. Björk (1999) är långt ifrån övertygad om att detta stämmer. Nämnas bör

att ett grupperspektiv är mer vanligt hos Olweus i hans senare forskning. (Forsman, 2003)

Aarland (1988) anser att varje enskilt mobbningsfall måste behandlas för sig. Man måste skapa en speciell teori vid varje sådant tillfälle och handla utifrån denna. Empiriska resultat kan ge ledtrådar men aldrig mer än så.

Pikas (1987) är trogen den ursprungliga betydelsen av mobbning som gruppvåld. Hans definition är följande: Mobbning är medvetna, icke-legitima fysiska och psykiska angrepp och/eller uteslutningar ur gemenskapen, som riktas mot en enskild person i underläge av en grupp, vars medlemmar förstärker varandras beteende i interaktion. Enligt Pikas initieras mobbning av elever med personlighetsdrag kring faktorn: Begåvning för negativt beteende.

Både Pikas och Olweus tycks således överens om att individuella olikheter av viss typ framkallar mobbning. Däremot visar Pikas (1998) och Thylefors (1999) att offrets personliga karaktäristika inte alls behöver vara avgörande för att mobbning skall förekomma.

Leymann (1986) definierar mobbning som i arbetslivet regelbundet, och under längre tid förekommande psykiskt våld, som hotar att ge allvarliga konsekvenser. Leymann anser att personlighetsdragen kommer i andra hand när det gäller att förklara hur mobbning uppstår. Han menar att vem som helst kan bli ett mobbningsoffer. Björk (1999) ifrågasätter om detta är vad Leymann anser. Leymann tar upp den kognitiva bedömningsförmågan av situationen som varje människa gör. Så länge som den kognitiva bedömningsförmågan hos individen fungerar som den ska, är risken liten att bli mobbad. Vid nedsatt individuell förmåga är risken stor. Slutsatsen av detta måste bli att det trots allt är den individuella förmågan till avläsning som är det primära och inte situationsfaktorerna. Även Heineman (1987) förkastar nästan helt personlighetsfaktorers betydelse för förekomsten av såväl mobbare som mobboffer.

Forsman (2003) anser att gruppdynamiken har stor betydelse för uppkomsten av mobbning och mekanismerna bakom fenomenet "group think" kan ytterligare eskalera en mobbningsituation. I detta grupptänkande finns en känsla av den egna osårbarheten,

som grundas på att vad gruppen gör har ett gott moraliskt syfte, eftersom de övriga synbarligen ställer upp. Gruppen skapar och håller gärna fast vid negativa stereotypier, där offret tillskrivs sådana och eventuella tveksamheter blir snabbt bortrationaliserade. De tveksamma eller rena avvikarna från normerna inom gruppen utsätts ofta för ett starkt gruppträck och riskerar i förlängningen själva bli mobboffer. En mobbningsgrupp tenderar att bli väldigt sluten och att isolera sig från kollektivet.

Forsman (2003) menar att mobbare i gemen måste ha någon form av störning, som lånar dem till att kränka andra människors integritet.

Forsmans (2003) kontakter med skolor har givit erfarenheter som visar att det finns en liten kategori av elever som ständigt, som om de vore styrda av en inre, icke hanterbar eller konstruktiv driftkraft, lyckas väcka aggressioner och ta fram det sämsta hos dem de umgås med och kommer i kontakt med.

Forsman (2003) menar att forskningen påvisar att åtminstone tre kriterier skall vara uppfyllda vid mobbning:

- För det första skall mobbning innehålla någon form av våld, direkt eller indirekt, av fysisk eller psykisk karaktär.
- För det andra skall detta våld vara systematiskt och utsträcka sig över tid.
- För det tredje skall våldet utövas mot en eller flera, av en eller flera.

Självs menar han att mobbning föreligger när en eller flera elever under skolpliktig tid utsätter enskilda eller flera elever, vilka befinner sig i någon form av underläge, för återkommande reella fysiska, psykiska och socialt kränkande särbehandlingar över tid i ett medvetet och oskäligt uppsåt att skada. Forsman redovisar både *attributionsteorin* och *copingteorin* som användbara såväl för att förklara och förstå mobbning som att behandla problematiken. Enligt attributionsteorin ”strävar människan efter att nå en sammanhängande förståelse och förklaring av alla verklighetens dimensioner och skeenden” (Forsman, 2003, sid. 161).

Attributionsteorin är en psykologisk och socialpsykologisk teori, som beskriver och förklarar individers olika sätt att tillskriva (från latinets *attribuera*) sig själv eller yttre

faktorer orsaken till egen framgång eller det egna misslyckandet. Det som främjar en positiv självbild tycks vara att individen attribuerar framgångar och positiva bekräftelser till egenskaper inom sig själv och att misslyckanden och tillkortakommanden hellre förklaras av yttre omständigheters inverkan.

Copingteorin handlar om hur individen utifrån olika strategier hanterar och modifierar verkligheten genom att fatta det ena eller andra beslutet för sitt agerande. Strategin vid en konfliktsituation kan vara att aktivt undvika hotet genom att undvika kontakt eller helt isolera sig. Ett annat sätt är att identifiera sig med angriparen. Ytterligare ett sätt kan vara att fly eller försöka att kontrollera eller eliminera själva upplevelsen av påfrestningen.

Mobbning kan också ses som ett spel om makt, där det är viktigt att erhålla frihet på samma gång som tillhörighet är angeläget (Björk, 1999). Mobbing som socialt fenomen tycks vara inte bara upprepning utan en intentionell, meningsbärande och i visst avseende regelstyrd aktivitet. Björk har likartade tankar om makt som Fors (1993). Enligt Fors utmärks mobbing av en manipulerande, känslomässig, fientlig och tvingande makt. Björk ser även skillnader mellan den egna synen på makt och Fors' syn. Björk ser makt som en alltid närvarande och vital ingrediens i alla typer av relationer, medan Fors ser det som ett tecken på störning. Enligt Fors' studie är offren väl identifierade som just offer. Plågarens (Fors' beteckning på mobbaren) självbild är däremot inte alls lika tydlig. För att en förändring av en mobbningsrelation ska äga rum krävs enligt Fors:

- att alla berörda medvetet uppfattar att det rör sig om mobbing.
- att det är plågaren som utför de negativa handlingarna och att det finns ett samspel mellan offer och plågare.
- att plågaren tar personligt ansvar för de negativa handlingarna mot offren.
- att vuxna hjälper barn och ungdomar att tolka mobbningens dynamik.

Björks studie bekräftar följande antaganden:

- Mobbning utgör en serie kränkningar. Varje kränkning är en sorts inkompetensförklaring.
- Inkompetensförklaringen gäller det spel som för närvarande spelas och till detta hör vissa regler. För att vara med och spela krävs att man ställer upp på dessa regler.
- Spelet gäller ett utökat handlingsutrymme och speglar de maktförhållanden som råder för tillfället. En ökning av handlingsutrymmet motsvaras av en ökning av makt.

Skolmiljöns betydelse

Skolmiljön har sannolikt stor betydelse för uppkomsten av mobbning. Enligt Binbach (2006) är skolans psykosociala arbetsmiljö avgörande för uppkomst och utbredning av mobbning. Skolverkets studie 2002 visar att god trivsel i skolmiljön förhindrar mobbning, vilket är en bekräftelse av tidigare studier (Skolverket 1999c, 1999d, 2000). Persson (2000) menar att ständig kompetensutveckling och det livslånga lärandet som skolan för fram, tenderar att förvandlas till en livslång, otillräcklig och ångestskapande levnadsbetingelse för många elever, ju högre upp i utbildningshierarkin desto mer påtagligt. En sådan frustrerande miljö är ett starkt incitament för att mobbning skall inträffa (Skolöverstyrelsen, 1988, Sandström, 2000). Behovet av att kunna erbjuda eleverna en trygg och utvecklande skolmiljö framstår därför som desto viktigare, för att de skall uppnå skolans uppställda ambitioner, såväl beträffande de kunskapsinhämtande som de personlighetsutvecklande målen (Forsman, 2003). Han hänvisar till litteraturen och konstaterar att fenomenet mobbning i skolan inte bara är ett organisatoriskt problem utan också samtidigt ett ledarskapsproblem, eftersom organisation och ledarskap är ömsesidigt beroende av varandra.

Lärarens roll vid mobbning

Lärarens betydelse

Enligt Olweus (1973) verkar förhållandet till lärarna och skolarbetet ha liten betydelse för uppkomsten av mobbingproblematik. Detta statistiska konstaterande motsägs av Aarland (1988). Om lärare och elever tycker om varandra, är det mindre troligt att en elev skall utföra en handling som han eller hon vet kommer att fördömas av lärarna och

merparten av eleverna. Även om Olweus' undersökning inte fångat upp detta, väljer Aarland att arbeta utifrån att förhållandet mellan lärare och elever har betydelse för problemet mobbning.

Enligt Fors (1993) är det viktigt att vuxna hjälper barn och ungdomar att tolka mobbningens dynamik om en förändring av en mobbningsrelation ska kunna äga rum. Björk (1999) konstaterar att lärarens roll är viktig vid arbete med mobbning och att tilliten till läraren som inte minst stödjare och hjälpare är oerhört betydelsefull. När läraren tar sina iakttagelser på allvar och använder sig av dem i sin pedagogik, kan en tänkbar offerutveckling brytas. Ett nästa steg kan vara att se till att en regelbunden samtalskontakt på tu man hand kommer till stånd. Heinemann (1987), Olweus (1998, 1999) och Skolverket (2000, 2002) är överens om att lärarens attityder till mobbningsproblem och deras agerande vid mobbningsituationer är av avgörande betydelse för förebyggandets utveckling och omfattning.

Även Barnombudsmannen (www.bo.se), Larsson (2000) och Scherp (2000) lyfter fram lärarens stora betydelse. En arbetsmiljö där de anställda har nära och personliga relationer till övriga inom arbetsplatsen är en god förutsättning att inte utsättas för mobbning (Berlin och Engqvist, 1998). Scherp (2000) visar att läraren är den viktigaste förändringsagenten. Bergecliff (1999) visar att nyckeln till framgång är lärare med en ledarstil som är präglad av auktoritet och äkta omsorg samt en förmåga att bekräfta eleverna som duktiga och ansvarsfulla. För eleverna ledde den goda självkänslan till att eleverna själva tog avstånd från mobbning.

Lärare ingriper inte

Även om spridningen är stor finner Olweus (1998) att lärarkollektivet som grupp mestadels inte nämnvärt reagerar och aktivt ingriper, även i odiskutabla fall av mobbning. Avsaknad av eller otillräcklig utbildning om mobbning, skolledningens bristande intresse och vissa åtgärdsprogramms mindre eller till intet förpliktande direktiv samt den enskilde lärarens brister i civilt mod, anger han som andra förklaringar till att så många elever far illa i dagens skola. Skolverket (1997, 1999 abcd, 2000) och Barnombudsmannen (www.bo.se) konstaterar i stort samma sak.

Även Forsman (2003) anser att ett skapande av ökat civilkurage hos lärare är angeläget. Till och med vid tillfällena när vuxna med sitt förstånd och sina känslor i behåll borde ha förstått att trakasserier och kränkningar måste betecknas som mobbning, så agerar de inte alltid i enlighet därefter (Heinemann, 1987; Skolverket, 1997, 1999c; Olweus, 1998, Larsson 2000). Även enligt eleverna gör lärarna förhållandevis lite för att stoppa mobbning i skolan (Skolverket, 1999c, DN, 8 februari 2007). Hägglunds rapport (1996) stöder uppfattningen att vetskapen om att de vuxna kommer att agera, är en viktig faktor i mobbningsarbetet.

Varför ingriper inte lärare?

En förklaring till att skolan inte gör tillräckligt enligt Höistad (1997) för att hjälpa de mobbade är bl.a. att de ansvariga inte uppfattar vad som pågår och saknar kunskap i hur man stoppar mobbning. Man är dessutom rädd att göra fel. En annan förklaring till skolans passivitet kan vara att personalen inte tror att det är så farligt, att de inte uppfattar signalerna. Många mobboffer bagatelliserar också sin utsatthet.

Kelly (1955) menar att människan har en benägenhet att inte vilja se ondskan och patologin hos den andra, särskilt när det gäller barn. Heinemann lyfter fram sin syn på barn och mänskligheten på följande sätt:

”Barn är inte bara grymma, de är precis så djävliga som resten av mänskligheten. Barn ter sig värre, därför att vi oreflekterat sammankopplar råhet och brutalitet med storvuxna gangsterfysionomier. Det är naturligtvis bara sentimentalt pjosk. Alla plågoandar har varit barn. Barn utgör den mänskliga pyramidens bas. Allt som kommer senare finns redan där. Det är genant att behöva påpeka det” (Heinemann, 1987, sid. 13).

En förklaring enligt Forsman (2003) till att det finns lärare som värjer sig och inte vill se de fulla konsekvenserna av mobbning kan ligga i att ångesten blir för stark, därför att de, som många andra, saknar insikten i att barn kan vara oerhört grymma mot varandra. Eftersom lärare i sin utbildning får otillräcklig psykologisk kunskap i och förståelse för mobbningens mekanismer blir också ett sådant förhållningssätt än mer förståeligt (Skolverket, 1999c; SOU, 2002).

Enligt Forsman (2003) faller mobbning under skuld och skamfyllda brott och självbekännelser är inte särskilt frekventa. Det finns inte heller någon enkel metod för kommunikation med barn i svåra ångest- och skuldsituationer, och utan särskild utbildning inom området finns stora risker att slutsatserna som dras av sådana samtal inte är helt tillförlitliga. Det är ett svårt och tidskrävande arbete, när det gäller att få fram tillförlitliga individuella explorationer. När mobbningsproblematiken berör samtliga 25 elever i en grupp eller om flera olika grupper är involverade, kan det te sig som ett närmast hopplöst företag. Det torde enligt Forsman (2003) finnas lärare som vid sådana tillfällen snabbt kastar in handduken.

Lärares behov av kunskap

Enligt Forsman (2003) finns ”på papperet” ett fullgott skydd för utsatta elever i form av lagar och förordningar, vilka reglerar vad skolan bör och skall göra för att tillvarata deras rättigheter. I styrdokumentet uttalas ofta relativt detaljerat hur undervisningen skall bedrivas för att främja elevernas fostran till fullgoda samhällsmedborgare. Här vilar i praktiken den direkta skyldigheten på lärarna, att de skall motverka mobbning och skapa tolerans, förståelse och ett gemensamt ansvarstagande. De möter ju eleverna dagligen och är modeller för hur man skall förhålla sig gentemot varandra (Scherp, 2000).

Ursbergs (1998) undersökning visade att många färdigutbildade lärare inte ansåg sig ha tillräcklig grund för att kunna hantera en psykosocial problematik i skolan. Nästan alla kommuner i Forsmans (2003) undersökning lyfter fram kravet på och behovet av en allmän kompetensutveckling av skolpersonal. I regeringens proposition 1999/2000:135 konstaterar remissinstanserna samfällt att vad som behöver större utrymme är kunskap i mobbning, konflikthantering och gruppdynamik samt att det socioekonomiska perspektivet betonas för lite. I Skolverkets rapport 2002 anser forskarna att ett önskvärt förhållningssätt elever emellan inte skulle kunna komma till stånd, förrän skolpersonalen och framför allt undervisande lärare inhämtat bättre kunskaper, särskilt inom områdena socialpsykologi och ungdomskulturer. Lärarutbildningarna och lärarnas fackliga organisationer måste ta ett större ansvar för att höja lärarprofessionens kompetens i detta avseende. Lärarförbundet (2000) stödjer dessa tankar.

Åtgärdsprogram, metoder och modeller vid mobbning

Skolan är ålagd att upprätta handlingsplaner mot mobbning (Skollagen, 1997:1100; Utbildningsdepartementet 1997:15; Skolverket 2000, 2001, 2002; AFS, 1999:6).

Här redogörs i korthet för de mest kända åtgärdsprogram, metoder och modeller mot mobbning som används i Sverige. Sammanställningarna är i huvudsak hämtat från Forsman, 2003. Farstametoden beskrivs mer utförligt, eftersom den undersökta skolan använder denna metod.

Olweus åtgärdsprogram mot mobbning

Olweus' åtgärdsprogram är inriktat på åtgärder på skolnivå, åtgärder på klassnivå och även åtgärder som inriktas mot individen. Programmet återfinns i Olweus (1994, 1998).

På *skolnivå* rekommenderar Olweus en undersökning av mobbningsförekomsten i den aktuella skolan. På skolnivå skall åtgärdena även ha ett förebyggande syfte. En studiedag kan anordnas med målsättningen att få fram en övergripande och långsiktig plan för att förhindra och förebygga kränkande behandling och trakasserier mellan elever. Det är angeläget att komma fram till en kollektiv förpliktelse och ansvarfördelning för åtgärdsprogrammet.

På *klassnivå* utarbetar man ett antal enkla, konkreta regler om hur man skall förhålla sig till varandra. På denna nivå skall den enskilda klassen engageras till exempel i form av klassråd. Olweus förespråkar ”cooperative learning”. Eleverna får arbeta med gemensamma uppgifter i små grupper, sittandes i ring. Uppgifterna skall utformas så att de skapar ett positivt, ömsesidigt beroende mellan deltagarna.

På *individnivå* anser Olweus att samtal med mobboffer och mobbare snabbt måste komma till stånd. På ett tydligt sätt måste klargöras för mobbaren att mobbning är en oacceptabel handling som omedelbart måste upphöra. Är det fler mobbare skall dessa inte ges möjlighet att konferera med varandra innan samtalen genomförts. Mobboffret

skall försäkras skydd mot fortsatta trakasserier. Föräldrarna skall informeras.

Sammankomster för uppföljning måste genomföras.

Pikas Gemensamt -Bekymmer-metoden

Gemensamt-Bekymmer-metoden (Pikas, 1998) strävar efter att bryta upp dynamiken inom mobbningsgruppen genom individuella samtal med gruppens medlemmar.

Ömsesidigt givande och tagande är viktigt. Den lösgjorda energin skall genom gruppsamtal inriktas på en konstruktiv båda-vinner-lösning. Metoden är uppbyggd i fem faser.

Under den *första fasens* individuella samtal skall mobbningsterapeuten sträva efter att förstärka yttranden som ligger i linje med att det inträffade är ett gemensamt problem för de berörda. Det är viktigt att de misstänkta mobbarna själva får komma med konstruktiva lösningar på problemet. Avslutningsvis utmynnar den första fasen i att ett gruppmöte planeras.

I den *andra fasen* träffar terapeuten, i en avskild och lugn miljö, den eller dem som utsatts för trakasserier. Syftet med samtalet med offret är att få tid att lyssna på och sätta sig in i offrets uppfattning om sin roll i vad som pågått. Är offret ett klassiskt oskyldigt offer eller ett provokativt sådant? Mobbningsterapeuten måste vara trygg och övertyga offret om det konstruktiva med ett kommande gruppsamtal.

I den *tredje fasen* sker mötet med de misstänkta mobbarna. Där tillvaratas och utnyttjas de realistiska förslag till lösningar som förhoppningsvis redan funnits i de tidigare samtalen.

I den *fjärde fasen*, toppmötet enligt Pikas, är det viktigt att såväl det före detta offret som de före detta mobbarna kommer längre än att de ”med läpparna” lovar att följa beslutade regler och förhållningssätt. De skall även bibringas insikten att tolerans för den andres övertramp och tillkortakommanden är nödvändigt för en framtida någorlunda naturlig och otvungen samvaro. Vid mötet upprättas ett kommunikationskontrakt. Det åligger envar att framledes säga ifrån och stävja en uppseglande konflikt. Kontraktet undertecknas av de förhandlande parterna.

Under den *femte fasen* lever parterna i sämja. Processen skall resultera i en ömsesidig större fördragsamhet beträffande den ene eller den andres knepigheter och ett tydligt fastställande av var gränsen går för vad som skall vara acceptabelt beteende i deras relationer.

Staffs Mombus-modell

Mombus (Staff, 1997) syftar till att förebygga mobbning. Målgrupp är elever i åren 1-6. Dessa får medlemskort och undervisning i lag och rätt. Två elever i varje klass utses till "Mombusar", som skall hjälpa till mot mobbning och ta särskild hand om ensamma elever. Arbetet skall präglas av ödmjukhet och positivism. Gruppträck eller hot om repressalier är förbjudet. Föräldragrupper engageras. Eleverna får pröva på att veckovis vara mobbombudsmän. I klasserna diskuteras gjorda erfarenheter. Samtalen fokuseras på frågor om kamratskap och trivsel, varför man retas eller slåss och hur det känns att vara utanför gruppen. Elevernas egna förslag till lösningar är av stort värde.

Österholmsmodellen

Österholmsmodellen har utarbetas av Lagerman och Stenberg (2001). Modellen bygger till stora delar på Farstamodellens metodik. En "lathund" finns som stöd för de samtal som skall föras med mobbarna. I modellen finns bland annat en lärarhandledning, teoretiska kopplingar till mobbningsproblematik samt enkäter, enskilda övningar och övningar i grupp. Det står skolorna fritt att kopiera dessa övningar och enkäter.

Ljungströms Farstametod

Farstametoden (Ljungström, 1989) består av ett utbildningspaket i tre delar: en studieplan, en handledning och en del som redovisar mobbningsbehandlingen. Farstametoden bygger till vissa delar på Pikas (1987), men har också likheter med Olweus' åtgärdsprogram mot mobbning. Metoden riktar sig från dåvarande lågstadium till gymnasieskolans årskurser.

Syftet med metoden är att med hjälp av en kraftfull intervention få ett omedelbart stopp på mobbningen.

Ljungström tar upp ett antal förebyggande åtgärder: klassamtal om mobbning, dramaövningar med olika konfliktsituationer, styra kamratval vid gruppindelningar och andra sätt att arbeta med integration, så att inga elever riskerar att komma utanför gemenskapen.

Särskilt viktigt är att uppmuntra alla elevers civilkurage, göra dem berörda så att de reagerar konstruktivt, när de ser att någon utsätts eller utsätter andra för öppna trakasserier eller sublima kränkningar.

Enligt Farstametoden bildas en behandlingsgrupp om två till fem personer. Urvalet av personer har sin grund i intresse för mobbningsfrågor. Metoden är ett förslag. Intresserade skolor måste själva modellera den efter sina egna förutsättningar.

Behandlingsteamet kontaktas omedelbart då mobbning upptäcks. Någon i behandlingsteamet undersöker substansen i lämnade uppgifter och om det finns fog för att ytterligare information skall samlas in. Bedömer mobbningsteamet att det handlar om mobbning, skall den eller de utpekade mobbarna inte förvarnas utan omedelbart hämtas för samtal. De skall inte ges möjlighet att konferera med varandra och härmed kunna bygga upp ett försvar.

Vid de kommande samtalen, där helst två ur behandlingsteamet deltar, är strategin att inte låta de utpekade mobbarna få kännedom om vilken information utredarna innehar. Den utpekade mobbaren skall vara medveten om möjligheten att avslöjas som lögnare och härigenom undvika att manipulera, bluffa eller ljuga.

Eventuell information till mobbarnas föräldrar får bero till efter samtalens avslutande. Om mobbningen omedelbart upphör, skall ärendet läggas till handlingarna. Ljungström preciserar inte tidsdräkten efter vilken föräldrarna skall informeras.

Om mobboffret försöker förhindra fortsatt utredning och behandling, skall detta inte accepteras av behandlarna. Skolans ställningstagande att alltid och kraftfullt agera är inte förhandlingsbart.

Inga moralkakor, skam- eller skuldbeläggande av mobbaren får ske. Behandlarna klargör också tydligt vad som skall gälla framöver. De ger konkreta förslag till förändrat beteende och meddelar att de kommer att följa utvecklingen framgent.

Syfte

Att utvärdera mobbningsarbetet på en skola genom att undersöka vad litteraturen anser om mobbning och jämföra detta med vad kommun, skola och lärare anser. Detta kan ses som ett försök att kvalitetssäkra skolans mobbningsarbete.

Frågeställningar

Vad anser litteraturen om mobbning och hur den skall förebyggas, upptäckas och stoppas?

Vad anser lärare i den undersökta skolan om mobbning och hur den skall förebyggas, upptäckas och stoppas?

Hur hanterar lärare i den undersökta skolan mobbningsproblem i praktiken?

Hur överensstämmer litteraturens uppfattning om mobbning med lärarnas i den undersökta skolans uppfattning?

Har den undersökta kommunen och/eller skolan en uppfattning om hur mobbning skall förebyggas, upptäckas och stoppas?

Varifrån får den undersökta skolans lärare sin kunskap om mobbning?

Metod

Undersökt skola

Den undersökta skolan ligger i Stockholmsområdet och har ett elevantal på 172 barn. De bedriver verksamhet från år fem till år elva. Det finns åtta klasslärare, fyra förskollärare, en specialpedagog, en träslöjds lärare, en textillärare, en idrottslärare och en svenska två-lärare.

Kvalitativa metoder

Olweus (1999) har kritiserats för att använda kvantitativa metoder av såväl Aarland (1995); Persson (2002) inom området mobbning. Min uppfattning är att mobbning är ett så komplicerat fenomen att kvalitativa metoder behöver användas, d.v.s. i det här fallet dokumentstudier och intervjuer. I överensstämmelse med Eliasson har kvalitativa metoder valts för att kunna hantera ”företeelser som är svåra eller omöjliga att kvantifiera” (Eliasson, 2006, sid. 28). Kvantitativa metoder hade kunnat vara ett komplement och eventuellt ökat tillförlitligheten, men har av resursskäl ej använts.

Dokumentanalys

Handlingsplaner mot mobbning begärdes in från såväl kommun som skola. På kommunnivå berörs mobbning i skolans bildningsplan 2005-2007. Skolan har tre handlingsplaner mot mobbning, som rubriceras: Antimobbningsteam, Likabehandlingsplan och Värdegrund. Skolans handlingsplaner analyserades av mig med hjälp av mobbningslitteraturen.

Intervjuer

Examensuppgiftens karaktär begränsade antal intervjuer till åtta. Åtta klasslärare med representation från alla stadier valdes av vice studierektor att ingå i undersökningen. Två av dessa kunde inte på grund av tidsskäl. En speciallärare ombads då delta och var villig till detta. Antalet deltagare blev härmed sju. Jag använde mig utav en intervjuguide, men hade ambitionen att reducera min roll till ett absolut minimum för att inte styra de intervjuades berättelse, men styrde tidvis samtalet från sådant som bedömdes oväsentligt. (Carlsson, 1991). Intervjuerna varade en timme, bandades och rensskrevs. Följande frågeområden avhandlades:

- Vad är mobbning?
- Vad orsakar mobbning?
- Hur arbetar man med mobbning?
- Utbildning för mobbning?

Intervjuguide återfinns i bilaga 1.

Frågan vad ”Orsakar mobbning” glömde jag att ställa till två av lärarna, så därför finns det bara fem svar på denna fråga.

Etiska aspekter

Muntligt och skriftligt (Bilaga 2) informerades vice rektor och lärare om projektets syfte och uppläggning. Dessutom informerades om att deltagande i projektet var frivilligt och att alla data skulle behandlas konfidentiellt.

Resultat

Dokumentanalys

Kommunal bildningsplan

Här följer ett referat av den kommunala bildningsplanen.

Av kommunens bildningsplan 2005-2007 framgår att: ”Barn och unga ska mötas med medkänsla, respekt och samarbete. I sin utvecklingsprocess ska de komma till insikt om varje individs okränkbarhet oavsett kön, ras, religion och hudfärg. Det betyder också att alla har rätt att vara trygga i sin vardag. Trakasserier, t.ex. mobbning, sexuella trakasserier eller kränkande språkbruk, tolereras inte. Stor vikt ska läggas vid förebyggande arbete”.

Uppföljning, utvärdering och utveckling bedöms vara en fortlöpande process. Några uppföljningar/utvärderingar som kan ha betydelse för mobbningsarbetet är följande:

- Lokal utvärdering. Ansvarig är enhetschefen och uppdraget omfattar all verksamhet.
- Förvaltningsledningens besök vid enheterna.
- Politikens besök vid enheterna
- Seminarier enhetschefer – politiker, avser hela verksamhetsområdet.
- Intervjuer och enkäter, t.ex. en förvaltningsövergripande enkät genomförs vartannat år.

- Jämförbara mått och nyckeltal infogas i de årliga verksamhetsberättelserna respektive kvalitetsredovisningarna.

Dessutom genomförs externa granskningar av bl.a. Skolverket och Kommunrevisionen (Komrev) vid varierande tidpunkter. Det viktigaste inslaget i förbättringsarbetet är den lokala enhetens egna utvärderingar. Varje enhet skall årligen lämna en skriftlig kvalitetsredovisning. Vid konstaterade brister är det obligatoriskt att ange förslag till åtgärder. Förvaltningsledningens besök omfattar främst en bedömning av arbetet inom bildningsplanens fem utvecklingsområden varav ett är: Barn och unga ska få lära sig att samarbeta och därvid visa respekt för varandras gemensamma värden. Rapporten utarbetas efter bl.a. besök i varje enhet och träffar med olika grupper inom enheterna. Bildningsnämndens sammanfattande bedömning, som grundar sig på ovanstående punkter, redovisas årligen för fullmäktige i verksamhetsberättelsen samt i kvalitetsredovisningen, där dessutom åtgärder ska anges för att nå en högre målluppfyllelse.

Skolans handlingsplaner

Här kommer en sammanfattning av skolans handlingsplaner.

Värdegrunden

Värdegrunden för eleverna skall vara att respektera sig själva, andra och egendom. De vuxna skall vara förebilder och bekräfta barn och unga varje dag.

Definition av mobbning

Kränkning/diskriminering är när en person utsätts för:

- Fysiska - t.ex. slag och knuffar
- Verbala - att bli hotad eller kallad för kränkande ord, t.ex. hora, bög eller påpekande om utseende, handikapp eller etnisk tillhörighet.
- Psykosociala - utsättas för utfrysning eller ryktesspridning
- Text- och bildburna, t.ex. klotter, brev, lappar, e-post, sms eller mms.

Kränkningar/diskrimineringar kan utföras av en eller flera personer och kan drabba såväl vuxna som barn. Vid systematiskt upprepade tillfällen mot en och samma person definieras detta som mobbning.

Mål

Mål för mobbningsverksamheten är att:

- minimera risken för att kränkning/diskriminering och mobbning uppstår
- agera snabbt och effektivt vid kränkning/diskriminering och mobbning
- kränkning/diskriminering och mobbning upphör.

Organisation

Det finns en organisation för att arbetet skall kunna utföras. Det finns ett antimobbningsteam (AMT) som består av personal. Teamet har genomgått utbildning i Farstametoden. AMT utarbetar handlingsplaner dels för det förebyggande arbetet men även för arbete vid misstänkt mobbning. AMT har regelbunden mötestid varannan vecka. Teamet träffar kompisstödjare: en pojke och en flicka från varje klass i år 3-5. Barnen har ett extra ansvar för att se och höra om några kompisar mår dåligt. De har egna reflektionsböcker, där de skriver ner sina upplevelser. Antimobbningsteamet rådgör med kompisstödjarna, när Likabehandlingsplanen revideras. AMT ansvarar för ett referensbibliotek i ämnet mobbning. Biblioteket består dels av högläsningsböcker samt arbetsmaterial att användas som diskussionsunderlag i arbetet med barnen. AMT samarbetar med föräldrar och intresseorganisationer inom mobbningsområdet. AMT ansvarar för fortbildning av personal, svarar för regelbundna enkätutvärderingar samt föreslår och inför förebyggande arbete mot mobbning.

Förebyggande mobbningsarbete

I varje elevgrupp skall det finnas en metod där man medvetet arbetar med attityder, normer och värderingar med målet att skapa ett öppet, positivt och demokratiskt klimat, där alla kan mötas med respekt och visa respekt för varandras olikheter. Kontinuerlig fortbildning av personal skall förekomma. Exempel på metoder som används är: Lions Quest, pojk- och flickgrupper, Charlie, barnmassage, kompisamtal, värderingsövningar och ART. Varje läsår inleds med en s.k. ”Goda vanors vecka”. Det innebär att mycket tid används för kamratövningar, etiska samtal, film och litteratur som anknyter till ämnet. Man arbetar kontinuerligt med skolans regler och goda vanor tillsammans med eleverna. Vuxna är ute på raster och finns i matsal och i idrottssalens omklädningsrum. Vuxna bestämmer placeringar i t.ex. matsal och klassrum samt indelning vid grupparbeten och i lag.

På skolan finns:

- Kompisstödjare år 3-5, som samarbetar med AMT genom möten varannan vecka.
- Fadderverksamhet
- Rastverksamhet
- Spårarbete, dvs. samverkan från förskoleklass t.o.m. år 5
- Elevråd och klassråd
- AMT, som har regelbunden mötestid varann vecka
- ”Barnens brevlåda”, som ger möjlighet till anonyma anmälningar

Elever kan vända sig till all personal på skolan, eller föräldrar som rapporterar till klasslärare, rektor eller AMT

Upptäckt av mobbning

Flera möjligheter till upptäckt har påpekats: kompisstödjare, rastverksamhet, ”Barnens brevlåda”, elever som kan vända sig till personal, föräldrar. Under höstterminen görs en intervju med varje elev om hur de trivs i skolan. Under vårterminen utvärderas elevernas trivsel på skolan genom enkäter, som lämnas direkt till AMT. Vid dessa tillfällen kartlägger elever och vuxna platser där det ofta uppstår konflikter. Detta genomförs för att få information var det behövs vuxna på skolgården och inomhus. Antimobbningsteamet sammanställer materialet och rektor ansvarar för att åtgärder vidtas.

Hur stoppas mobbning?

Handlingsplaner finns för såväl kränkning/diskriminering som för misstänkt mobbning. Arbetet bedrivs stegvis. Skolan får beslut om misstänkt mobbning. Utredningsarbetet startar omgående. Närmast ansvarig vuxen har samtal med eleven för att kartlägga vad som hänt. Vid fortsatt misstanke om mobbning kontaktas antimobbningsteamet som samlar information på ett diskret sätt. Antimobbningsteamet har samtal med de inblandade. När samtalen skall ske informeras ansvarig vuxen i förväg (teamet påminner om tystnadsplikten). Information ges till föräldrarna för samtliga inblandade. Uppföljningssamtal skall ske inom en vecka och samtidigt informeras föräldrarna om hur det gått. Om mobbningen inte upphört har antimobbningsteamet samtal med

föräldrar och elev. Rektor kallar till samtal med föräldrar och elev. Vid detta tillfälle deltar även representant för antimobbningsteamet. Slutligen kan en anmälan till socialtjänsten eller polis göras. Alla parter bör vara medvetna om att mobbning i vissa fall är så allvarlig, att det rent juridiskt kan vara befogat med en polisanmälan.

Intervjuer med lärare

Intervjuerna sammanfattas i följande rubriker: Allmänt om mobbning, Definition av mobbning, Vad orsakar mobbning, Upptäckt av mobbning, Föräldrars roll vid mobbning, Arbete med mobbare och mobboffer, Förebyggande mobbningsarbete och Utbildning för mobbning.

Allmänt om mobbning

Samtliga lärare anser att mobbning är en angelägenhet för skolan. Tre nämner att man lär sig mer om man mår bra. Andra säger ”Lätt att de säger att skolan inte gör något”; ”Skulle man inte, så skulle det flippa ut helt”; ”Det ökade hotet och våldet barn emellan”; ”Hemska rapporter om att folk tagit livet av sig”. Fem av lärarna anser att det borde vara viktigt för kommunen att arbeta med mobbningsfrågor. ”Alla människors angelägenhet”; ”De skulle ha krav på föreningar att man tänkte på det här med mobbning”; ”Ska man komma någon vart med det här, så måste det komma både uppifrån och nerifrån”. Ingen lärare säger sig veta vad kommunen gör inom mobbningsområdet. En nämner Bildningsplanen.

Samtliga lärare ansåg att alla lärare måste arbeta med mobbning. ”Inte ha skygglappar på och vända ryggen till”; ”Alla lärare ska bry sig och se och ta det på allvar”; ”Ta upp saker som händer, alltid reagera”; ”Nolltolerans”; ”Lära barnen att våga säga ifrån”; ”Det är självklart att man inte kan ha barn som far illa och blir utsatta. Det är omänskligt”.

Fem lärare bedömde att det var viktigt att i den egna rollen upptäcka och reagera. ”Att säga ifrån på en gång om jag ser något”; ”Det man ser måste man ta tag i”. Två lärare

bedömde det som angeläget att i den egna rollen arbeta med gruppen, så att man accepterar varandra.

Definition av mobbning

Samtliga lärare ansåg att mobbning förelåg när någon eller några utsätter någon för obehag (trakasserier) upprepade gånger.

Vad orsakar mobbning?

Samtliga intervjuade lärares utsagor redovisas nedan:

”Det tror jag är en osäkerhet och en rädsla hos den som mobbar. Den kan själv ha blivit orättvist behandlad och tar ut det någonstans. Om man är den centrala mobbaren. Se ´n finns det medlöpare och de tycker att det är bäst att hänga på, så att man inte själv blir mobbad. Det är lite coolt att vara den starkare. Den mobbade kan vara vem som helst. Men vissa kan nog vara snälla och osäkra. De säger inte ifrån. Det är jättesvårt. Ibland tror jag alla kan bli drabbade. Men en del låter sig lättare mobbas. Inte för att det är deras fel, men de kan inte säga ifrån. De skuldbelägger sig själva, att det är deras fel.”

”Vissa barn som inte kan ge igen kan bli mobbade. Det kan börja enkelt med att man står i kö till matsalen. Någon knuffar bort eleven och han ställer sig då sist i kön. Då märks det att den kan man knuffa på. Det blir okej att knuffa när man inte kan säga ifrån. Man kan bli utsatt om man klär sig konstigt eller betar sig konstigt, men det tror jag är vanligare bland de äldre barnen. Sedan finns de provokativa mobbningsoffren. De som förstör för de andra. Man kan ha någon bokstavskombination och man kan inte styra sina känslor. Han snor bollen, skriker i klassrummet. Då är det svårt eftersom man vet att han inte kan styra sig. Han kan ju få hela klassen emot sig. Då tar man in honom för samtal och ändrar på en sak i taget, t.ex. att inte ta bollen. Så tar man några saker varje vecka. Han kan få en del fördelar. Får stå först i kön, annars sparkar han någon. Man måste jobba med klassen. Tar in klassen när han har förändrat några saker och säger, nu har han ändrat sig, så nu måste ni ändra er.”

”Positiva ledare kan förhindra mobbning, men om de inte finns där kan det orsaka mobbning. Otrygghet i en grupp kan leda till att de negativa ledarna tar över. Osäkra

personer blir lätt mobbade och mobbare. Jag har funderat mycket på det. Hur det var när man själv gick i skolan. Trots att de hade de finaste kläderna så blev de mobbade. Det handlar om status i gruppen. Osäkra spelregler, otydlighet, osäkra ramar. De andra säger inte ifrån, för de är rädda för att själva bli mobbade.”

”Mobbaren kanske är rädd för att själv bli mobbad. Den mobbade kan vara lite annorlunda, men vill de mobbade mobba någon så hittar de en orsak. Mobbaren är en dålig ledare. Mobbaren är rädd och vill ha makt. De som hänger med är rädda och vill bli populära. Vissa kan stå upp för att vara annorlunda. Vissa utstrålar en rädsla och börjar gråta. De senare blir lätt offer. Mobbade kanske har dålig självkänsla. Det handlar om vilken ställning man har i gruppen.”

”Många orsaker. En anledning är ingen anledning. Man bestämmer sig bara för att mobba någon. Någon kan vara försiktig och då ser de att den kan man gå på. Udda utseenden kan det vara, men inte alltid. Lärarna eller någon vuxen kanske visar att de inte gillar någon. Då kan det bli okej att mobba. Mobbningsoffret är kanske någon som inte säger ifrån eller så. Mobbaren är oftast en osäker person som inte mår så bra. Svaga på lektioner, kanske tar igen det på det här sättet. Mobbarna kanske mår dåligt hemma eller i skolan. Mobbarna är ofta osäkra. Det är bättre med negativ uppmärksamhet än ingen alls.”

Upptäckt av mobbning

En lärare tror att mobbning finns överallt där människor möts både bland barn och vuxna. Två lärare påpekar att det händer mycket som man inte ser. ”Det är svårt att upptäcka.” Fyra lärare anser att mobbning inte är så vanligt på skolan, men förekommer. ”Barnen retas och konflikter finns som föranleder allvarssamtal, men det behöver inte vara mobbning”; ”Barnen idag är så medvetna om det här med mobbning, så att de kallar minsta lilla sak för mobbning”.

Sex lärare nämner föräldrarna som viktiga vid upptäckt av mobbning. Fem lärare nämner att andra elever berättar att något pågår. Fyra lärare nämner kompisstödarna. ”Man vänjer barnen att prata om vad de ser och hör, att det inte är skvaller”. Sex lärare nämner att lärares roll är viktig vid upptäckt. ”De hyssjar. I omklädningsrummet kan

man se vilka som inte är med”; ”Som rastvakt kan man se en del”. Tre lärare nämner trivselenkäter. En lärare nämner mobilen och datorerna. ”Vi har gett ut ett brev om det nu. Där har vi nog slumrat lite, men det börjar väl uppmärksammas”.

Samtliga lärare tycks medvetna om att mobbning inte alltid är lätt att upptäcka. ”Jag tror mig veta att den som är riktigt utsatt inte alltid orkar berätta”; ”Mobbaren är skicklig att dölja det för vuxna”; ”Svårare att se utfrysning. De kanske är med men får en dålig roll i leken”; ”Barn som visar att de inte mår bra har ont i magen eller vill inte gå i skolan”.

Samtliga lärare anser att mobbning inträffar där de vuxna inte finns. Sex lärare nämner korridorerna. Fem lärare nämner kapprummet och omklädningsrummet.

”Omklädningsrummet, man ska vara där. Där är det tydligt att det händer grejer. Man är utsatt, naken och skall duscha”.

Föräldrarnas roll vid mobbning

Samtliga lärare anser att föräldrarna har en viktig roll vid mobbningsarbete. ”Man måste ha en bra dialog med föräldrarna, föräldrar vill vara delaktiga”; ”De flesta föräldrar är väldigt sunda”; ”Det är jätteviktigt. Föräldrarnas attityder speglas i barnen”; ”De kan påverka sina barn som betar sig illa och stötta offret”; ”Är de vettiga och inser problematiken, så är de en resurs”.

Alla lärare påpekar att inte alla föräldrar är en resurs i mobbningsarbetet. ”Ibland tar föräldrarna barnets problem till sina egna”; ”De kan också gå till skolan i affekt och ska prata med andra barn”; ”Det finns alltid föräldrar som går i försvarsställning och skyller på andra”; ”En del kanske ställer till mer än vad de hjälper”; ”En förälder frågade varje dag hur det var i skolan, till slut hittade eleven på att det var någonting”.

Arbete med mobbare och mobboffer

Samtliga lärare känner till Farstametoden. ”Vi ringer upp föräldrarna när vi pratat med eleverna. Annars kan det bli så att föräldrarna börjar ringa till varandra och ta saken i egna händer, vilket kan bli fel”; ”Barnen får inte vara beredda. Då kan de hitta på en ´story´.” Om de är oförberedda erkänner de oftast direkt”; ”Man frågar: - Vet du varför jag vill träffa dig. I 99 procent av fallen säger de, att de vet det. Man frågar: - Vad kan

du göra för att förändra det här? 99 procent säger att de vet det. Skulle någon blåneka, så får man ha så mycket på fötterna att man säger: - Jag vet att du gjort det här!”

När man arbetar med mobbning säger fem lärare att man inte skall lägga någon skuld. I övrigt framfördes synpunkter som: ”Få förtroende”; ”Skydda offret”; ”Både mobbare och den mobbade behöver hjälp”; ”Stärka deras självkänsla, så att de vågar stå för vad de gör”; ”Visa respekt och vara tydlig”; ”Visa att man ser allvarligt på vad som hänt”; ”Vara uppmärksam på vad som händer”; ”Låta var och en känna att de kan berätta sina upplevelser”.

När man ger exempel på hur man arbetar med mobbning, beskriver fyra lärare hur man arbetar förebyggande. En lärare säger att hon lämnar över till AMT. ”Konflikter försöker man lösa själv”. Två lärare, som tillhör eller tillhört AMT, beskriver det arbete som inspirerats av Farstametoden.

”Det ska gå fort att samla in material om eleven och vad som hänt. Kolla in ledaren. Det är viktigt att barnen inte får träffa varandra innan samtalen, så att de kan prata ihop sig. Man tar in den mobbade och sedan mobbarna, en och en. Man skuldbelägger inte utan efterhör vad man ska göra åt situationen. Pratas vid en och en. Man gör en uppföljning för att se om det blivit någon förbättring efter en vecka. Det kan behövas flera uppföljningar, men mobbningen slutar oftast alltid. Vi kontrollerar hela tiden ifall mobbningen skulle börja igen. Föräldrarna kontaktas samma dag, som vi pratar med barnen. Vi ger en information om att vi ska prata med barnen och om vad vi ska prata. Vi skuldbelägger inte. Föräldrarna är viktiga i processen. Att de pratar om det hemma. Det går lättare att få stopp på mobbning då. Är hemmiljön inte bra, kan det vara svårare. Vi koncentrerar oss på att tala om förändringar till det bättre.”

Fem lärare anser att det är viktigt att få balans i samtalet mellan mobbare och mobbad. Tre lärare påpekar att man inte skall skuldbelägga eller döma. Vidare framförs att det är viktigt att ”veta fakta, tala om och beskriva”; ”Lyssna på offret väldigt mycket”; ”Visa att man ser allvarligt på det här och att det måste ta slut”; ”Visa respekt för vad de säger”; ”Respekten för individen”. En lärare konstaterar att om det är ett mobbningsfall får AMT ta det. ”Kanske är det bra att någon som inte känner barnen tar det.” Sex lärare antyder i sina svar att samtalen är svåra att hantera. ”Det är svåra samtal, se till varje

individ; ”Det kan vara bakomliggande orsaker som man inte ser”; ”Svårare om det är en grupp som går ihop mot någon”.

Förebyggande mobbningsarbete

Samtliga lärare anser att mobbning kan förebyggas genom samtal i barngrupperna.

”Sitter i tre olika grupper i klassen. En gång i veckan tar jag ut varje grupp och diskuterar hur det är i gruppen. Vad är bra? Vad är dåligt?”; ”Man kan ha användning av de positiva ledarna”; ”Man gör bra saker tillsammans och visar på allas kvaliteter”. Tre lärare nämner kompisstödjarna. ”De är extra uppmärksamma på om någon är ledsen”; ”Solen` på skolgården. Om någon känner sig ledsen och utanför så kan man ställa sig där. Om man vill var med och leka så ställer man sig där. Då kommer de och hämtar en”. En lärare bedömer att det är angeläget att ”det finns vuxna överallt, i kapprum, i omklädningsrum”. En lärare anser att det är viktigt att vara förebild. ”Barn gör inte som vi säger utan som vi gör”. Fem av lärarna pekar på att det kan uppstå svårigheter vid arbetet med barngrupperna. ”Ibland är det väldigt pratigt och då får man lust att sätta dem en och en”; ”De tar inte upp så mycket längre”; ”Just nu tycker de att det är lugnt, men det är mycket svordomar”; ”Det är svårt när det är negativa ledare”; ”Men det är inte alltid så lätt för man har dom barnen man har, i en grupp”.

Samtliga lärare har samtal för att utveckla normerna i klassen. ”Vi pratar mycket om reglerna”; ”Inte tillåta hånflabb”; ”Bygga upp allas självkänsla”; ”Tydliga ramar; ”Hur har veckan varit? Vad har hänt? Är någon ledsen? Har någon löst en konflikt?”

Arbete med värdegrund nämns av sex lärare. ”Respektera dig själv, respektera andra, respektera egendom”. Många olika metoder används: Quadricepsmetoden, kompisamtal, hemlig vän, goda vanors vecka, gåkompis, vänbok, handdocka, ta fram bra sidor hos de som inte är så populära, språkbruk (inte säga fula ord), fyrahörnsövningar, tjejgrupp, konfliktlösning, Charlie, Lions quest, trepartssamtal, värderingsövningar, rollspel.

Utbildning för mobbning

På vad sätt man lärt sig att hantera mobbning i sin grundutbildning svarar en lärare väldigt lite och övriga ingenting. ”Ha, ha man pratade inte om mobbning då”; ”Ingenting, ingen konflikthantering. Det är inte klokt”.

Vad gäller fortbildning och vidareutbildning nämner fyra lärare Farstametoden, två lärare trepartssamtal och Lions quest. Dessutom nämns Charliemetoden, Kvadriceps, kompisamtal, fyrahörnsövningar, gruppdynamik, sätta gränser, samarbete med psykolog, Friends. Antimobbningsteamets fortbildande roll påpekas av tre lärare. En lärare nämner att enligt arbetsplanen ska man få något som handlar om mobbning, konflikthantering osv. varje år.

Sex lärare uppfattar att man kan en del, men att man alltid kan lära sig mera. En lärare tycker att hon kan det hon behöver. Två lärare påpekar att vad som behövs är tid. Fyra lärare nämner att de har en bra organisation. Fortbildningsbehov som uttrycks är: samtalsteknik, kunskap om hur man letar efter tecken på mobbning, psykologi, grupprocesser, förebyggande mobbningsarbete, leda samtal i grupp.

Diskussion

Handlingsplaner

Kommunen uttalar en tydlig ambitionsnivå vad gäller tolerans mot mobbning i sin bildningsplan. Hur ambitionen skall förverkligas förtydligas i skolans handlingsplaner mot mobbning. Intervjuer med lärare visar hur handlingsplanerna förverkligas i praktiken.

Definition av mobbning

Lärarna definierar i stort mobbning i överensstämmelse med de tre kriterier som forskare vanligtvis använder sig av (Forsman, 2003):

- För det första skall mobbning innehålla någon form av våld, direkt eller indirekt, av fysisk eller psykisk karaktär.
- För det andra skall detta våld vara systematiskt och utsträcka sig över tid.
- För det tredje skall detta våld utövas av en eller flera mot en eller flera.

Lärarnas definition överensstämmer även väl med Olweus (1986; 1994) definition och med vad som framskrivs i en av handlingsplanerna (Likabehandlingsplanen).

Farstametoden

Lärarna har kunskap om och har inspirerats i sitt arbete av Farstametoden. I överensstämmelse med Farstametodens intentioner har en antimobbingsgrupp bildats (Ljungström, 1989).

Enligt lärarnas utsagor infrias inte de farhågor som bland andra Fors (1993; 1994) anför om Farstametodens fascistiska förhörsmetoder. Detta påvisar att skolor utifrån egen erfarenhetsbaserad kunskap kan anpassa metoder efter egna intentioner, vilket Ljungström (1989) uppmanar till.

Farstametoden har också kritiserats för att föräldrar ställts utanför mobbningsarbetet (DN, 8 februari 2007). Inte heller detta gäller för den undersökta skolan, som har anpassat föräldraarbetet med hjälp av egen kunskap och erfarenhet. Mobbares och mobboffers föräldrar informeras samma dag som utfrågning sker, även om oklarhet finns om detta sker före eller efter utfrågningen av mobbare och offer. Samtliga lärare anser att föräldrarnas roll är viktig vid mobbningsarbetet, även om inte alla föräldrar alltid upplevs som en resurs.

Lärarna undviker i sitt arbete att skuldbelägga och eftersträvar lösningsförslag från parterna, vilket påminner om Pikas (1998) sätt att arbeta.

Lärarna ser till att barnen inte ges möjlighet att konferera med varandra innan samtalen genomförs vilket överensstämmer med Olweus' (1994; 1998) uppfattning.

Upptäckt av mobbning

Skolan har i sin organisation byggt in många aktiviteter som underlättar upptäckt av mobbning: kompisstödjare, rastverksamhet (kartlägger var i verksamheten det är viktigt med vuxenpersoner), barnens brevlåda, trivselenkät, barnintervjuer, elever kan vända sig till personal eller föräldrar. Nästan samtliga lärare uttrycker att det senare är angeläget. Arbetet med kompisstödjare påminner om Staffs (1997) Mombusmodell. Lärarna är väl medvetna om att mobbning är svår att upptäcka, vilket också konstaterats av forskare inom området (Forsman, 2003).

Orsak till mobbning

Olweus (1973) ger en grafisk presentation över vad som orsakar mobbning. Sektor A utgörs av skolmiljön, sektor B av yttre karakteristika hos mobbare och mobboffer, sektor C av psykologiska och andra karakteristika hos mobbare och mobboffer och sektor D av bakgrund och hemförhållanden. Olweus koncentrerade sig i början av sin forskarbana på sektor C: Psykologiska och andra karakteristika. Olweus konstaterar att mobbaren karakteriseras av fysisk styrka i kombination med en aggressiv personlighet och den mobbade karakteriseras av fysisk svaghet i kombination med ängslig personlighet. Forsman (2003) sammanfattar i sin avhandling, forskning inom mobbningsområdet och konstaterar att många forskares uppfattning är att mobbning kan förstås och förklaras utifrån gruppkonstellationer och den sociala kontexten. I mindre grad än Olweus (vars forskning dominerar området) vill de andra inte ”dra så stora växlar” beträffande betydelsen av personlighetskaraktistika för mobbning även om såväl offrets som mobbarens personlighet kan spela roll. Flera konstaterar dock att vissa elever av olika skäl, i högre utsträckning riskerar att utvecklas till mobbare eller mobboffer.

Lärarna lägger i sina utsagor om vad som orsakar mobbning, tyngdpunkten på psykologiska karakteristika även om också yttre karakteristika nämns. Utsagorna vittnar dock om en osäkerhet om vad som egentligen är orsaken, något som även finns i den samlade forskningen.

Mobbaren framställs av flera av lärarna som en osäker rädd person, vilket motsäger Olweus (1991) forskningsresultat att mobbaren i gemen har liten ångest eller känslor av

egen mindervärdighet och osäkerhet. Vem kan ha rätt? Möjligtvis kan en förklaring vara att lärare som visar civilkurage och ingriper skapar för den mobbade en situation som ger rädsla, medan mobbaren i den normala miljön visar lite av osäkerhet och rädsla.

Flera lärare anser att den mobbade är en rädd, osäker person, vilket överensstämmer med Olweus uppfattning.

Några lärare påpekar att offret är någon som inte säger ifrån, vilket överensstämmer med såväl Heinemanns (1987) som Bergecliffs (1999) uppfattningar.

Några lärare lyfter fram gruppens betydelse och dynamik i överensstämmelse med Pikas (1987), Heinemann (1987) och Forsman (2003). Ett perspektiv som också finns i Olweus' senare forskning (Forsman, 2003). Lärares utsagor ger belägg för fenomenet "group think". Gruppen skapar och håller gärna fast vid negativa stereotyper, där offret tillskrivs sådana och eventuella tveksamheter blir snabbt bortrationaliserade. De tveksamma eller rena avvikarna från normerna inom gruppen utsätts ofta för starkt gruppträck och riskerar i förlängningen själva bli mobboffer.

Ord som status, osäkra spelregler, otydlighet, osäkra ramar och makt ger associationer till forskning som Fors (1993) och Björk (1999) bedrivit.

Ett påstående från en lärare "de skuldbelägger sig själva, att det är deras fel" ger associationer till attributionsteori (Forsman, 2003).

En lärare nämner det provokativa mobboffret som också uppmärksammats inom forskningen (Forsman, 2003).

Förebyggande arbete mot mobbning

Skolmiljön har stor betydelse för uppkomsten av mobbning. Skolverkets studie 2002 visar att god trivsel i skolmiljön förhindrar mobbning, vilket är en bekräftelse av tidigare studier. Behovet av att kunna erbjuda eleverna en trygg och utvecklande skolmiljö är angeläget, för att skolan skall kunna uppnå uppställda ambitioner såväl vad gäller kunskapsinhämtande som de personlighetsutvecklande målen (Forsman, 2003).

Regelutveckling i klasser och samarbetsövningar rekommenderas av såväl Olweus (1994; 1998) som Ljungström (1989).

Enligt skolans handlingsplan skall det på skolan för varje elevgrupp finnas en metod, där man medvetet arbetar med attityder, normer och värderingar med målet att skapa ett öppet, positivt och demokratiskt klimat, där alla skall mötas med respekt och visa respekt för varandras olikheter.

Samtliga lärare anser att mobbning kan förebyggas genom samtal i barngrupper. Samtliga lärare anser sig ha samtal för att utveckla normerna i klasserna. Ett stort antal metoder, som används för detta ändamål, nämns. Antimobbningsteamet ombesörjer fortbildning av personal för att öka kompetensen inom metodområdet.

Höistad (1997) rekommenderar att eleverna deltar vid utveckling av umgängesreglerna samt att eleverna får skriva under på att de accepterar de gemensamt bestämda reglerna. Härmed och i samtal om reglernas efterlevnad utvecklas ett normsystem som motverkar mobbning. Att påstå som i en artikel i Dagens Nyheter (20 februari, 2007) att ”arbete i grupp ökar skolmobbning” förefaller vara ett absurt påstående. Mobbning blir snarare ett vanligt fenomen, om lärare avstår att aktivt arbeta med grupperns normutveckling.

I handlingsplanerna nämns förutom arbetet med attityd- och normutvecklingen i barngrupperna även andra förebyggande åtgärder: Referensbibliotek i ämnet mobbning, som kan användas i undervisningen, samarbete med föräldrar och intresseorganisationer, fortbildning av personal, enkätutvärdering, intervjuer med elever, övervakning vid raster, matsal och omklädningsrum, kartläggning av platser där det ofta uppstår konflikter, vuxna bestämmer placeringar i matsal och klassrum och indelning i grupparbeten och i lag, kompisstödjare, fadderverksamhet, spårarbete, elevråd, klassråd, barnens brevlåda.

Vid lärarintervjuer nämns förutom arbetet med attityd- och normutveckling i barngrupperna: kompisstödjarna, ”Solen” på skolgården: ”Om någon känner sig ledsen och utanför, så kan man ställa sig där. Om man vill vara med och leka, så ställer man sig där.”, övervakningsverksamhet, vara förebild, bestämma indelning i grupper och lag och vem av eleverna som skall gå med vem.

Utbildning för mobbning

Enligt Forsman (2003) måste lärarutbildningen tillföras mer psykologisk och social teoriutbildning rörande samtalsmetodik, konflikter, attributioner, coping, kris- och interventionsbehandling samt hur gruppen fungerar. Detta för att säkerställa den kompetens som krävs för att förebygga och åtgärda mobbning i skolan. I den här studien uppfattade lärarna att de inte fått lära sig något om mobbning i sin grundutbildning. Studien stödjer Forsmans förslag.

Vad gäller fortbildning nämner lärarna att de kan en del, men att det alltid går att lära sig mera. Några pekar på att det finns en organisation för fortbildning (AMT). Av handlingsplaner framgår att antimobbningsteamet (AMT) ansvarar för fortbildning av personal samt att kontinuerlig fortbildning av personal skall förekomma. Samtal med mobbare och mobboffer samt med utsatta föräldrar är en komplicerad process, vilket också framgår av lärarnas utsagor. Kunskapsutveckling i samtals teknik och grupprocesser är sannolikt alltid angelägna utvecklingsområden. Områdena nämns också i intervjuer med lärarna.

AMT bör ha en fortbildningsbudget och det finns också ett resurscentrum i kommunen, som har kompetens inom områdena och som kanske kan engageras. Forsmans (2003) avslutande tolkning och bedömning att det i första hand finns ett stort behov av grundläggande kompetenshöjande insatser riktade mot skolan i form av brett upplagda utbildningsprogram omkring mobbning, anser jag inte tillfredsställer denna skolas behov.

AMT har etablerat ett samarbete med intresseorganisationen Friends. Material från Forsmans (2003) studie (14 kommuner i Norrbottens län) visar att endast undantagsvis använder skolor de organisationer som samhället har att erbjuda skolan i kampen mot mobbning. Detta trots att några av dem erbjuder material gratis och ställer sina resurser till förfogande på ort och ställe. Forskningen (Menckel et al, 2002) visar att många skolor har stor hjälp av dessa organisationer i sitt mobbningsarbete och att effekterna även består över tid. Intresseorganisationer och föreningar som Forsman nämner är: Rädda Barnen, Barnombudsmannen, Barnens rätt i samhället, Föreningen mot mobbning och intresseorganisationen Friends.

Generaliserbarhet och tillförlitlighet

Går det att generalisera resultaten till hela den undersökta skolan. "Face validity" dvs. då graden av generaliserbarhet avgörs av läsaren, kan användas i denna studie.

"Face validity" har bedömts som väsentligt inom naturalistisk forskning (Lincoln & Guba, 1986).

Studien har karaktär av pilotundersökning. I en fullskalig undersökning kan skolor t.ex. slumpas ut inom Sverige. Även deltagare från de olika skolorna bör slumpas ut. Detta skulle öka generaliseringsmöjligheterna till såväl skolor i Sverige som till den enskilda skolan. Om en fullskalig undersökning skulle visa på liknande resultat som i den här pilotundersökningen, kan man inte som skolminister säga att "Sverige är ett u-land då det gäller att hantera mobbningsfrågor" (DN, 15 februari 2007). Tillförlitligheten kan förbättras genom bruk av olika datainsamlingsmetoder för att mäta samma fenomen (method triangulation) (Cohen, Manion & Morriison, 2000). Vid en storskalig undersökning bör även enkäter användas. Många aktiviteter som syftar till upptäckt av trakasserier och mobbning finns i den organisation skolan har byggt upp för att förebygga, upptäcka och åtgärda mobbning. Om nödvändiga resurser funnits hade undersökningen kunnat kompletteras med elevernas uppfattningar av förekomsten av trakasserier och mobbning och om och på vad sätt eleverna uppfattar att mobbning och trakasserier åtgärdas. Om nödvändiga resurser funnits hade rapporten även kunnat kompletteras med att undersöka utfallet av vidtagna åtgärder för enskilda mobbningsfall under något år bakåt i tiden. Härigenom hade man kunnat få belägg för att vidtagna åtgärder verkligen givit ett positivt resultat.

Omdöme

Skolan arbetar medvetet, med hjälp av en genomtänkt organisation och en kraftfull pedagogik med attityder, normer och värderingar med målet att skapa ett öppet, positivt och demokratiskt klimat. Det kanske då räcker att måla en sol på skolgården, som jag som elev kan ställa mig vid då jag känner mig ledsen och ensam. Då kommer det kamrater och hämtar mig.

Denna rapport visar på ett försök att kvalitetssäkra en skolas arbete med mobbning, vilket kan bli viktigt i framtiden med tanke på att myndigheten för skolutveckling får i

uppdrag att utvärdera effekten av befintliga metoder i Sverige. De metoder som i framtiden används i skolor, skall vara utvärderade och kvalitetssäkrade. (DN, 15 februari 2007).

Referenser

- Aarland, S.O. (1988) *Mobbning och våld*. Stockholm: Natur & Kultur.
- AFS 1999:6 *Arbetarskyddsstyrelsens författningssamling*.
- Barnombudsmannen 070215 (www.bo.se/files/publikationer,%20pdf/BO_mobbning021024.pdf)
- Barn och elevskyddslagen 2006:67 070216 (www.skolverket.se/sb/d/1400)
- Bergecliff, A. (1999) *Trots eller tack vare? Några elevröster om anpassad skolgång*. Umeå: Pedagogiska institutionen.
- Berlin, E. & Engqvist, J. (1998) *Mobbningsboken*. Stockholm. Föreningen för Arbetarskydd.
- Binbach, P. (2006) *Om skolans psykosociala arbetsmiljö, hur vi skapar ett bra klimat, en metod i fyra steg*. Solna: Ekelunds/Gleerups Utbildning AB.
- Björk, G. (1999) *Mobbning, en fråga om makt?* Lund: Studentlitteratur.
- Carlsson, B. (1991) *Kvalitativa forskningsmetoder för medicin och beteendevetenskap*. Falköping: Almqvist & Wiksell.

- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K (2000) *Research methods in education. 5th edition*. London, New York: Routledge Falmer.
- Dagens nyheter, sid. 17, 8 februari, 2007
- Dagens nyheter, sid. 8, 15 februari 2007
- Dagens nyheter, sid. 6, 16 februari 2007
- Dagens nyheter, sid. 10, 20 februari 2007
- Eliasson, A. (2006) *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur.
- Fors, Z. (1993) *Obalans i makt. Fallstudier av barnmobbing*. Göteborgs universitet. Akademisk avhandling.
- Fors, Z. (1994) *Makt, Maktlöshet, Mobbing*. Stockholm: Liber Utbildning.
- Forsman, A. (2003) *Skolans texter mot mobbing – reella styrdokument eller hyllvärmare?* Luleå tekniska universitet. Institutionen för lärarutbildning. Akademisk avhandling.
- Heinemann, P-P. (1972) *Mobbing. Gruppvåld bland barn och vuxna*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Heinemann, P-P. (1987) *Gruppvåld bland barn och vuxna*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Hägglund, S. (1996) *Perspektiv på mobbing*. Göteborgs universitet. Institutionen för pedagogik. Skriftserie nr 14.
- Höistad, G. (1997) *Mobbing. En bok om att förebygga, upptäcka och stoppa mobbing*. Stockholm: Informationsförlaget.
- Kelly, G.A. (1955) *The psychology of personal constructs*. New York: Norton.
- Lagerman, A. & Stenberg, P. (2001). *Att stoppa mobbing går*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Larsson, E. (2000) *Mobbad, det har vi inte märkt*. Stockholm: Liber.
- Leymann, H. (1986) *Vuxenmobbing. Om psykiskt våld i arbetslivet*. Lund: Studentlitteratur.
- Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. (1986) *But is it rigorous? Thrust worthiness and authenticity in naturalistic inquiry*. In D.D. Williams (ed.) *Naturalistic evaluation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Ljungström, K. (1989) *Mobbingsbehandling enligt Farstamodellen*. Elevvårdsbyrån, ANT-info. Stockholms skolor.89.
- Läraryrket (2000) *Så kan skolan förebygga våld, hot och mobbing*. Stockholm: Liber

- Menckel, E. (red.) (2002) *Vänskapvinner. Om mobbning och kränkande särbehandling i skolan*. Halmstad: Högskolan.
- Olweus, D. (1973) *Hackkycklingar och översittare*. Stockholm: Almqvist & Wicksell.
- Olweus, D. (1986, 1994) *Mobbning. Vad vi vet och vad vi kan göra*. Stockholm: Liber.
- Olweus, D. (1991) *Mobbning i skolan*. Stockholm: Liber.
- Olweus, D. (1998) *Mobbning i skolan*. Falköping: Liber utbildning.
- Olweus, D. (1999) *Mobbning bland barn och ungdomar*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Persson, A. (2000) *Social kompetens. När individen, samhället och de andra möts*. Lund: Studentlitteratur.
- Pikas, A. (1987) *Så bekämpar vi mobbning i skolan*. Stockholm: AMA-dataservice.
- Pikas, A. (1998) *Gemensamt – Bekymmer – Metoden*. Uppsala: AMA-dataservice.
- Regeringens proposition 1999/2000:135
- Sandström, S. (2000) *Ungdomsvåld*. Stockholm: Liber.
- Scherp, H-Å. (2000) *Elevaktiva arbetssätt*. Karlstad: RUC Karlstads universitet.
- Servais, S-G (1995) *Arbetsmiljökvalitet i skolan. Diskussion och fakta om skolans miljö och utveckling*. Solna: Arbetslivsinstitutet.
- Skolverket (1997) *Kränk mig inte*. Stockholm: Liber utbildningsförlaget.
- Skolverket (1999a) *Läget i grundskolan*. Stockholm: Örebro
- Skolverket (1999b). *Ska vi ringa polisen?* Stockholm: Liber utbildningsförlaget
- Skolverket (1999c) *Nationella kvalitetsgranskningar. Skolors arbete mot mobbning och annan kränkande behandling*. Stockholm: Skolverkets rapport nr 180.
- Skolverket (1999d) *Utvecklingsprojekt för lärare. Utvärdering av Ylva-pengarna*. Stockholm: Skolverket: Dnr 1999:37.
- Skolverket (2000) *Utbildningsvillkor i glesbygd*. Skolverket: Dnr 99:1641.
- Skolverket (2001) *Att arbeta med särskilt stöd med hjälp av åtgärdsprogram*. Stockholm: Liber.
- Skolverket (2002) *Rapportering av ett regeringsuppdrag. Relationer i skolan en utvecklande eller destruktiv kraft*. Stockholm: Skolverket: Dnr 01-2001-2136.
- Skolöverstyrelsen (1988) *Våldet och skolans arbetsklimat*. Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.
- SOU (2002:121) *Betänkande av 1999 års skollagskommitté Stockholm 2002*. Stockholm: Gotab.
- Staff, J. (1997) *Mombus, en model att förebygga mobbning*. Täby: Sama förlag.
- Thylefors, I. (1999) *Syndabockar*. Stockholm: Natur & Kultur.

Ursberg, M. (1998). *Lärares uppfattningar om lärarutbildningens undervisning avseende mobbning och våld i skolan*. Lärarhögskolan i Malmö.

Utbildningsdepartementet (1997:57) *En värdegrundad skola – idéer om samverkan och möjligheter*.

Utbildningsdepartementet (1997:1100) *Skollagen*, Stockholm

Bilaga 1

Intervjuguide

Vad är mobbning för dig?

Är mobbning ett vanligt fenomen?

Hur upptäcker man mobbning?

Var inträffar mobbning?

Vad orsakar mobbning?

Kan du beskriva ett konkret exempel på hur du arbetat med mobbning?

Vad bör man tänka på när man arbetar med mobbning?

Känner du till någon speciell metod?

Vad bör man tänka på i samtal med mobbare/mobbade?

Hur arbetar du med normer i klassen?

Hur ser du på föräldrarnas roll?

Hur kan mobbning förebyggas?

På vad sätt har du lärt dig att hantera mobbning i din grundutbildning?

På vad sätt har du lärt dig hantera mobbning i din fort-vidareutbildning?

Tycker du att du kan tillräckligt för att kunna upptäcka och hantera mobbning på ett bra sätt?

Behöver du lära dig mer? I så fall vad?

Är mobbning angeläget för skola och kommun att arbeta med? Motivera.

Är mobbning något som alla lärare skall arbeta med? Motivera.

Hur ser du på din roll?

Bilaga 2

Informationsbrev

Hej!

070204

Linda Servais heter jag och har varit i er skola under min Vfu, vilket har varit givande. Nu är det dags för mig att snart ta min lärarexamen. För att bli klar behöver jag skriva ett examensarbete. Jag har valt att skriva om mobbning. För att kunna skriva denna uppsats om mobbning behöver jag intervjua lärare. Därför hoppas jag nu att du har tid för mig. Intervjun tar ungefär en timme och är helt anonym i uppsatsen. Jag kommer att höra av mig till dig och hoppas då att kunna boka en tid som passar.

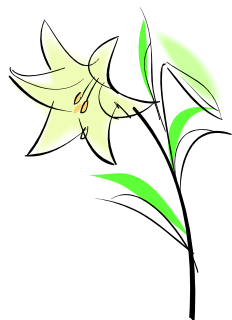
Mvh *Linda Servais*

Tel 08-58027933

Mobil 0707182485

linda.servais@comhem.se

Om du har några speciella frågor om projektet så kan du kontakta min handledare docent Karin Sandqvist på telefon nummer 08-737 55 84.

Lärarhögskolan i Stockholm

Besöksadress: Konradsbergsgatan 5A
Postadress: Box 34103, 100 26 Stockholm
Telefon: 08-737 55 00
www.lararhogskolan.se

